

Csányi Vilmos

Egyszemélyes kultúrák

Műhely, XXIV. évf. 5. sz. 68-72. p

Komplex rendszereket, komplex kultúrákat csak a történetük felderítésével lehet igazán megismerni. Jól ismert ez a tény a biológiában, ezen a felismerésen alapszik a biológiai evolúció elmélete de alkalmazható ez a megközelítés a társadalom és az emberi személyiség rendszereire is, mert ezeket is jól ismert evolúciós folyamatok hozzák létre.

Ha az ember kíváncsi arra, hogy milyen folyamatok befolyásolják, milyen erők formálják a globalizálódó társadalmat, mi vár a hagyományos kultúrákra, mi lesz a funkciója - lesze-e egyáltalán - az emberi személyiségnek akkor szükségképpen történeteket kell vizsgálgjon.

Az emberi evolúció leglényegesebb története az emberszerű, zárt, együttműködő csoportok kialakulásának folyamatáról szól (Csányi 1999). Az emberi csoportszerkezet nagymértékben különbözik az állatoknál megfigyelhetőktől. Az állati csoportok szerveződésének alapvető vonása az egyedek folyamatos, kíméletlen versengése. Ezen a versengésen belül az esetenként megfigyelhető együttműködés csak a közösen elérhető erőforrásokért alakul ki. Az állati csoportok genetikailag nyitottak, egy-egy generációnyi idő alatt a csoport számottevő része elvándorol vagy cserélődik, ezért az egyedektől független csoportentitás nem alakul ki. A csoporthoz való kötődés is az egyedek kölcsönhatásain keresztül valósul meg.

Az emberi csoportokra az egyedi versengés visszaszorulása és a csoportok közötti versengés felerősödése a jellemző (Bohem 1997). Megjelenik az egyedektől, egyénektől független, autonom csoportentitás, mint új, szociális szerveződési szint, amelynek sajátérdekei a csoporttagok egyedi érdekeit képesek háttérbeszorítani.

Az emberszerű csoportokban élők a következő, genetikailag megalapozott fajspecifikus tulajdonságok jellemzik:

1. Szeretnek közös akciókban résztvenni,
2. Szeretnek közös konstrukciókat (absztrakt, tárgyi, szociális) készíteni,
3. Kialakítanak és elfogadnak közös hiedelmeket,
4. Hűségesek a csoportjukhoz és a csoport érdekében a saját érdekeiket képesek háttérbe szorítani, a csoportért akár életüket is feláldozzák.

Ezek a tulajdonságok akkor működnek optimálisan, ha a csoport zárt, létszáma nem nagyobb száz-százhusznál, amelyből harminc-negyven felnőtt, és a csoporttagok szocializációja a zárt csoportban zavartalanul folyik (Csányi 1999). A négy tulajdonság együtt egy nagyon erőteljes *rendszervező* képességnek feleltethető meg. Minden ember genetikai öröksége, biológiai adottsága, hogy társai környezetében azonnal szociális rendszerek konstrukciójával kezd el foglalkozni. Közös akciókat, közös konstrukciókat, közös hiedelmeket hoz létre, meglehetősen nagy szabadsággal. Ebbéli szabadságának legfőbb korlátait éppen az általa létrehozott szociális struktúrák képezik.

A fajspecifikus embertulajdonságok hozták létre az ember kultúrateremtő képességét is. A kultúrát legegyszerűsítve a következőképpen határozhatjuk meg: egy olyan működő, funkcionálisan zárt rendszer, amelynek interakcióban lévő komponensei emberek, tárgyak és hiedelmek. Az interakciók eredménye a kultúra komponenseinek folyamatos megújulása, replikációja. A tárgyak és a hiedelmek az emberek közös akciói és konstrukciói során jönnek létre. A különböző kulturális rendszerek alkalmasságától függően a csoportok hosszútávú fennmaradási képessége erősen különbözik. Ennek következményeként a csoportok közötti erős szelekció (Sober és Wilson 1998) biztosítja, hogy csak azok a komponensek maradjanak meg egy adott kultúra funkcionális komponenseként, amelyek nem gátolják vagy éppen serkentik az egész rendszer működését. A kultúra egésze így egy magában való, rendszertermészetű entitás, amelynek minden komponense és mértéke a fennmaradást szolgálja. A négy biológiai tulajdonság számos egyszerűbb mechanizmusban fejeződik ki. Ilyen például az ember indoktrinálhatósága, amely a humánológia szerint lehetővé teszi, hogy a csoport hiedelmeinek, ideológiáinak a lehető legegyszerűbb, fekete-fehér változatát is elfogadják a csoport megfelelően szocializált tagjai (Eibl-Eibesfeldt 1982). Ilyen a rítusok végzésének kommunikatív és tudást hordozó funkciója, de idesorolhatóak ritmust, harmóniát, konstrukcióiban kerek egészet kereső emberi tulajdonságok is.

Világos tehát, hogy a csoportkultúra közös, szociális képződmény,

amelynek létrehozásában és működtetésében a csoport minden tagja résztvesz. Természetesen a csoporttagok - mások és sajátmaguk számára - mint egyének, személyiségek is megjelennek. A korai csoportkultúrákban azonban az egyén csak a csoportkultúra részeként volt képes kifejeződni. Részben azért, mert szocializációja zavartalan volt, azt tanulta meg magáról gondolni, amit a csoport kultúrája számára előírt, másrészt azért, mert a korai csoportok zártak voltak és minimális volt a kontaktusuk idegen csoportokkal. Különböző számítások szerint mintegy húszezer évvel ezelőtt egész Európában körülbelül tízezer ember élt, kisebb száz-százhuszféls csoportokban, amelyek egymástól igen távol helyezkedtek el és csak 4-5 csoport tartott fenn alkalmi, főként tárgyak és nők cserjére szorító kapcsolatok (Pfeiffer 1982). Ilyen körülmények között a kultúra saját evolúcióját igen lassú változások jellemzik, minden kultúra független rendszerként vesz részt a csoportok önfenntartó versenyében és saját maga kell felfedezze, létrehozza azokat az esetlegesen jobb, megfelelőbb komponenseket, amelyek ebben a versenyben segítik. A hiedelmek cseréje, rekombinációja ritka esemény volt. Gondos vizsgálatok azt mutatják, hogy az emberi invenciók száma szoros korrelációt mutat az adott populáció létszámával, tehát a zárt, kislétszámú csoportkultúrák kulturális evolúciója szükségképpen lassú volt (Carneiro 1967).

Sajátos viszony alakult ki a csoportkultúra mint magábanvaló rendszer és a kultúrát hordozó csoporttagok, egyének között. A szocializáció során a kultúra globális rendszerét, hiedelmeit, értékeit, történetét tanulással sajátította el az egyén, ugyanakkor mindennapi életével, a saját cselekvéseivel, a saját tapasztalataival, a saját hiedelmeivel maga is hozzájárult a közös kultúra gyakorlásához és esetleges lassú változásához. Ebben a kettőségben a kultúra mint független szociális realitás jelenik meg az egyén számára, aki a maga személyes, lokális vizsgálataival folyamatosan igyekezett a maga tapasztalatait a kultúra közös kommunikációs rendszerében megfogalmazni (Berger és Luckman 1967). Az egyéni, önálló, független gondolkodásnak nem sok tere adódhatott, inkább devianciának tekinthették, mint természetesen gyakorolható jognak.

A csoportkultúrák ideje valószínűleg több millió évig tartott és az ember, az emberi elme olyan genetikai változásokon ment keresztül, amely számára a csoportkultúrát tette biológiailag optimális környezetté. Az utolsó néhány tízezer évben azonban az emberi populáció hirtelen megszorodott, éppen a csoportkultúra mint szociális szerveződés sikere miatt. Míg az előző időkben a csoportok számára elegendő tér állt rendelkezésre, a populáció gyarapodásával a

terület mint erőforrás egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Hasonló helyzetben lévő állatok között ilyenkor kíméletlen harc indul meg a jó területekért, és kialakul egy létszámszabályozó folyamat, amely az adott fajt környezetével egyensúlyban tartja. Nem így történt az embernél. A csoportok szétválása és egymáshoz közeli letelepedése olyan helyzetet hozott létre, amelyben nem csak az agresszió, hanem az egyezkedés kulturális mechanizmusai is kialakultak. Az egymás mellett élő csoportok sokszor azonos nyelven beszéltek, azonos kultúrával rendelkeztek, emlékeztek közös eredetükre, tehát a versengés szelidebb formáit választották. Ez a populáció további gyors növekedéséhez vezetett és megkezdődött a csoportok feletti szerveződések, törzsek, törzsszövetségek, városok, államok kialakulása (Mumford 1976).

Minden új szociális formáció az emberi faj biológiai adottságai által adott rendszerszervező képességen alapult. A csoportok feletti szerveződések, mint új egységek természetes törekvése volt, hogy tagjaikat közös akciókra, közös konstrukciókra, közös hiedelmekre készítsék, mert az adott szociális rendszer ezek által működött a leghatékonyabban. Megjelentek tehát a csoportokon átnyúló nagy vallások, a sokmillió nyelvű, a sokmilliónyi embert mozgató államszervezetek. Ha valamelyiknek akárcsak néhány generációnyi időre sikerült stabilizálnia, kialakulhatott egy többé-kevésbé egységes kultúra és hiedelemrendszer, mint például az ókori nagy birodalmakban.

Ez az új fejlemény természetesen a csoportkultúrákat hatékonyan rombolta, de a csoportkultúrákban keletkezett rendszerkomponenseket, az embereket, a tárgyakat, azok elkészítésének technikáit, és a hiedelmeket átvette. Egészen pontosan összekeverte valamiféle nagy kulturális olvasztótégelyben, és az új közös kultúra saját funkcionális rendszere ezek felhasználásával alakult ki. Nagyon lényeges volt azonban, hogy, amíg a csoportkultúrákban szinte minden komponens helyben, az adott csoporton belül keletkezett, és a csoportkultúrák versengésében igen hosszú idő alatt szelektálódott, csiszolódott, addig a felgyorsult társadalmi fejlődés erre a megbízható, lassú, funkcionális szelekcióra nem hagyott időt. Az új kultúrák hozott anyagból dolgoztak és igyekeztek *belső* szelekcióval egymáshoz illesztgetni a kapott komponenseket, működő funkcionális mechanizmusokat kialakítani, ez a legtöbb esetben nem sikerült, ezért ezeket a kultúrákat nagy *belső* válságok jellemezték, amelyek valamilyen kisebb-nagyobb *külső* hatásra viszonylag gyakran vezettek a kultúra összeomlásához. A szociális struktúrák gyors változásait az agrár és ipari technológiák kifejlődése kísérte, amelyek a *belső* szelekcióval sokkal hatékonyabban alakíthatóak, hiszen egy új technika közvetlen hatékonysága

szinte azonnal megítélhető, míg mondjuk az elosztás szerkezetének megváltoztatásáról esetleg csak évszázadok múlva derül ki, hogy alkalmatlan stabilis társadalom létrehozására.

A legnagyobb ellentmondás azonban az egyén és a kultúra viszonyában jelentkezett. A vegyes eredetű hiedelmek, technikák, szociális konstrukciók világában a szocializáció nem lesz zavartalan és ennek eredményeképpen megváltozik a személyiség belső tartalma és funkciója is. A szocializáció szempontjából az optimális helyzet az *egyöntetűség*, tehát ha a fejlődő gyermek környezetében mindenkitől ugyanazt a kultúrát veheti át, ha nem találkozik a kultúra kritikájával, ha nem neki magának kell esetleg választani bizonyos hiedelmek között. A kételkedő ember, a Bibliában nagyon szépen megfogalmazott „jó és rossz tudása” ennek a kornak a terméke. Amíg régen mindenki számára egyértelmű volt az adott kultúra belső értéke, a „jó”, ez a dolog választhatóvá vált, és a helyes választás az egyén felelőssége lett. A csoporttársadalom senkit sem kényszerített választásra és a felelősség a csoport egészének szintjén jelent meg.

Megnőtt a szerepe a személyes, lokális analízisnek. A csoportkultúra korában a hűség természetes dolog volt, fel sem tűnt, a csoportot nem lehetett elhagyni, egyedül az ember életképtelen volt, idegen csoportok pedig aligha fogadták be. A tömegtársadalmakban az egyénnek meg kell vallania hűségét, kialakul saját felelőssége, hova tartozik, melyik hiedelemrendszerhez, melyik kultúrához, melyik valláshoz. Kialakulnak az ideologikus kultúrák, amelyek valamilyen egységes rendszert képező, de mesterségesen konstruált eszmét tesznek a kultúra alapjává, és a további kulturális komponenseket az ideológia alapján válogatják. Tehát nem alulról felfele építik a kultúrát hanem éppen fordítva. Jelenkori példái az effajta szerveződésnek a fasiszta és a kommunista diktatúrák.

Ezzel egyidőben, ezt az ideologikus aspektust erősítendő, megjelenik az a felfogás amely az ember döntési szabadságát felnagyítja és abszolutizálja, tehát kimondva, ki nem mondva azt tételezi fel, hogy a lokális, személyes döntésekben a szocializáció hatása nem lényeges, a tradíció, a családban tanult kultúra levetkezhető, a kultúra és a kultúrákból levezethető igazság racionális analízis alapján választható. És természetesen minden ideológia, minden ideologikus kultúra úgy gondolja, hogy az igazán szabad ember arra jön rá, hogy csak az adott ideológiának és csak neki van igaza. Mindenki, aki mást választ eretnek, áruló, idegenszívű. Mintha biológia és szocializáció nem is léteznék.

Ezek a változások hihetetlen módon megterhelték a személyiséget és a

személyiséget kialakító fejlődési folyamatokat. A fejlődő gyermek nem egy elfogadott, kipróbált, harmonikusan összerendezett kultúrával szembesül hanem már fejlődésének elején a saját felelősségével, azzal, hogy a világ tele van jó és rossz dologgal, amelyeket neki felismeri, megítélni kötelessége, és amint elfogad valamit az áttekinthetetlenül nagy választékból azonnal felelős lesz azért, amit választott.

Egy jellegzetes kísérőjelensége volt a kulturális evolúciónak a funkcionális csoportméret folyamatos csökkenése. Biológiai adottságaink alapján negyven-ötven emberrel vagyunk képesek közvetlen emocionális és kognitív kapcsolatot kiépíteni. A csoportársadalomban éppen ennyi ember alkotta a társadalmat, kiegészülve még a gyerekekkel. A modern megatársadalmakban két folyamat indult el, egyrészt csökkent az effektív csoportméret, a többgenerációs nagycsaládból egyre kisebb, majd 3-4 tagú, nukleáris család lett, másrészt a csoportkapcsolatok ugyan több emberrel alakulnak ki, de ezek maguk egymástól különböző csoportok tagjai voltak. Tehát más emberek alkották a családot, az iskolát, a munkahelyet, a vallási közösséget, pártokat, klubokat. Ezeknek a csoportoknak a tagjaival kialakított intenzív személyes kapcsolat mindig töredékes, sokszor egymásnak ellentmondó kulturális komponenseket közvetített, amelyből szinte lehetetlen kialakítani az egységes, stabil kultúra konstrukcióját. A másik folyamat olyasfajta szocializációs technika, amelynek eredményeképpen a személyiség nem úgy viselkedik, mint egy közösség, csoport, kultúra tagja, amely természetesnek veszi, kívánja a közös akciókat, konstrukciókat, elfogadja a közös hiedelmet és hűséges a csoportjához, az adott kultúrához, hanem úgy viselkedik mint egy egytagú csoport, mint egy egyszemélyes kultúra (Csányi 1999).

Számos összetevője van ennek a folyamatnak. A gyermeknevelés egymással csak lazán összefüggő részfolyamatokra bomlik. Az anya és a nukleáris család hatása a teljes időnek csupán tört részében érvényesül, a szocializáció valójában az óvodában és az iskolában folyik, de itt is erősen érvényesülnek a kortárs csoportok hatásai, amelyek viszont nem egy egységes kultúrát, hanem különböző kultúrák fragmentumait közvetítik. A fejlődő gyermek túl korán kerül felelősségteljes döntések elé, és hiányzik érzelmi életéből a stabilitás, amit egy egységes szociokulturális környezet korábban biztosított. Tovább gyengíti a csoportokhoz való kötődés lehetőségét az a kialakult nevelési ideológia, amely különböző formákban ugyan, de mindig az önállóságra, függetlenségre, az önmegvalósításra serkenti a fejlődő embert.

Értékítéletek nélkül nehéz megmondani, hogy ebben az új állapotban az

előnyös vagy a hátrányos tulajdonságok dominálnak. Ami kétségtelenül elvész, az a hűség és az érzelmi stabilitás. A szocializáció periódusában a szülői intelmek nem egy adott csoporthoz, adott kultúrához való feltétel nélküli hűségre ösztönöznek -- hiszen lehet, hogy a szülőknek maguknak sincsen stabil elfogadott csoportjuk --, hanem a kompromisszumokra, arra, hogy a komplex társadalomban jó egyezségeket kell kötni, ezek segíthetik az előrejutást, de ha valamiért nem, akkor ezek minden probléma nélkül felbonthatóak és új gyümölcsözőbb egyezségek köthetők. Ezek a viselkedésformák nem ismeretlenek a csoportok életéből sem, hiszen az egyezkedések, a kompromisszumok lényeges elemei a csoportviselkedési repertoárnak is, de a magasabb szerveződési szinten feltétlenül hasznos minták egy szinttel lejjebb az egyén szintjére kerültek. Az ipari társadalmakban a házasságok gyakori felbomlása, az elmagányosodás, a szociális háló sokszor szinte teljes hiánya, a népbetegséggé vált depresszió és neurózis írható a hűség elvesztésének számlájára, valamint az a védtelenség, ami a kommunikációs manipulációkkal szemben tömegméretekben megnyilvánul. Az új szokások, új hiedelmek nem méretnek meg egy stabilis hagyományos, kipróbált kultúra értékein, hanem szociálisan nagyrészt izolált egyénekre zúdulnak.

Radikálisan megváltozott a viszony a közös akciókhoz és a közös konstrukciókhoz is. Miután az ilyenekhez történő csatlakozás készítése faji sajátosságunk, a legkülönbözőbb szerveződések, például a különböző mozgalmak (környezetvédelem) formájában alakulnak kis, és az emberek csatlakoznak is ezekhez, de csak félszívvel, mert nem egy valódi csoport szorosan kötődő tagja végzik az akciókat közösen, hanem valójában virtuális csoportok laza, ideológikus természetű kapcsolódásáról van csak szó. Emiatt állandó a fluktuáció, a kötődés gyenge, és szó sincs már arról, hogy valaki akár az életét is áldozná egy csoport céljainak érdekében.

Nagyjából ugyanez a helyzet a közös hiedelmekkel kapcsolatban is. Pszichotechnikákkal időnként nagy tömegeket lehet egy-egy hiedelemrendszer mögé állítani, de a kötődés itt sem stabilis.

Világosan láthatóak azok a jelek is, amelyek a fentiekben felsorolt hiányok mesterséges kompenzálásáról szólnak. A futballhuliganizmus egyértelműen egy primitív csoportszerveződés következménye. A valódi kultúrát biztosító stabil csoport hiányában az emberekben adott a csoportszerveződésekben való részvételre történő erős készítés, egy játék körül nyilvánul meg, s nem véletlen, hogy ez nem egyéni, hanem csapatverseny típusú. A szurkolók szimbólumokkal, rítusokkal, akciókkal, hiedelmekkel

konstruált pszeudocsoportjai kínálják a pótléket.

Ugyanilyen igény kielégítését szolgálják a szappanoperák is. A mozgalmasan tálalt történetek tulajdonképpen egy szűkebb, a természetes emberi csoport méreteit megközelítő társaságban zajlanak és lényegében olyan nem különösebben izgalmas, vagy látványos eseményekről szólnak, amelyhez hasonlóaknak mindenki aktív résztvevője lehetne a saját csoportjában, ha lenne saját stabilis csoportja. Ám mivel nincsen, elfogadja a felkínált pszeudocsoportot és élvezzi a virtuális történeteket, elfogadja, csoporttagnak tekinti a szereplőket, csoportot képzel maga köré. Ez a pszeudocsoport megkíméli a döntésektől, a személyes részvétel nyűgétől, amit nem aktiválnak a valódi csoporthoz történt szocializáció motivációs mechanizmusai. Kényelmes pótlék százmillióknak.

Az eddigiek a hátrányokról szóltak, természetesen előnyei is vannak az egytagú csoportoknak, egyszemélyes kultúráknak. A legnyilvánvalóbb előny az individuális szabadság. Aki nem lesz magányos, frusztrált, elidegenedett, aki képes különböző pszichotechnikákkal érzelmi stabilitását megőrizni, az a korábbi állapotokhoz képest elképesztő mértékű szabadságot kap. Nem függ csoportoktól, ideáktól és ideológiáktól, nem kell hűségessé és önfeláldozónak lennie olyan emberekhez, akikhez valójában nem kötődik. Ha csoportra van igénye megkeresheti azokat, akikkel, ha nem is olyan módon mint régen, de valamiféle nézetközösséget kialakíthat. A természetes csoportszerveződés során, amikor valakinek bele kell születnie a csoportjába a csoport egyben börtön is, amelyből nem lehet szabadulni. Ha valaki hülyék közé születik élete végéig azok között lesz. A kevés szerencsésnek adatik meg az átlagosnál magasabb színvonalú társaság. A modern társadalmakban a csoport választható és aktívan formálható. Ezt az előnyt csupán az árnyékolja be, hogy a csoport tagja többé nem a csoporthoz kötött egyének, hanem egytagú csoportok és nem biztos, hogy az egytagú csoportokból formált szupercsoport stabilis lesz, hiszen éppen a stabilitást biztosító szocializációs folyamatok hiányoznak. De mégis, időlegesen, nem a hűség, hanem a kölcsönös érdekek kompromisszumaival kialakulhatnak értékes, tevékeny, nagyteljesítményű csoportok.

Bizonyos értelemben személyes előnnyé formálható a kultúra konstrukciójának individualizációja. Ez alatt azt a folyamatot értem, hogy a társadalom által kínált kulturális zagyvalékból csupán egyéni, lokális szelekció révén lehetséges egy belülről értelmesnek tűnő, összehangolt, harmonikus kultúrát kialakítani. Az egytagú csoport kialakíthat egy különleges, csak általa képviselt kultúrát, amelynek belső szépségeit, harmóniáját, értelmezhető

komponenseit kizárólag ő maga, a hagyományok korlátozó hatása nélkül alakíthatja ki. A kiegyensúlyozott, alkotó személyiség egyben egy új önálló, magaskultúra is. Nagy kérdés persze, hogy szerencsés szocializációs véletlenek szükségese-e az ilyen kultúra megteremtéséhez, vagy ki vagyunk szolgáltatva a gének, a megfelelő viselkedési adottságok biológiai lehetőségeinek és a személyes kultúra teremtés képessége csupán kevesek privilégiuma.

Jelentkezik egy előny a társadalom szintjén is. Említettem, hogy a csoportkultúrák igyekeznek az egyéni versengést a minimálisra szorítani és a kulturális evolúció korai szakaszában a csoportok közötti verseny az alapvető folyamat. Amikor a csoportméret leszűkül egyetlen tagra, a csoporton belüli verseny végleg kizáródott az evolúciós folyamatból, de a csoportok közötti versengés megmaradt, sőt elképzelhetetlen mértékben felfokozódott, mert ugrászerűen megnőtt a csoportok száma. Az csak egy rendszerelméleti érdekesség, hogy a mostani csoportok versengése egyben individuális verseny is. Ennek következménye az, hogy a legkülönbébb liberális ideológiák az egyént, az individumot állítják a társadalmat leíró elméletek középpontjába. A liberális értékrend valójában az egyszemélyes csoportok érdekeit szolgálja.

Ismert az is, hogy az invenciók száma a populációk méretének függvénye, ennek az az oka, hogy minden csoport kultúrája korlátozza az individuális versengést, és ezzel korlátozza az invenciók gyakori megjelenését is, ezt gyakorlatilag csak mint a csoportok közötti verseny eszközt tolerálja. Az egytagú csoportok kialakulásával ez a korlát megszűnt. Az emberiség bizonyos értelemben homogén, egytagú csoportok populációjaként értelmezhető, és mint ilyen a csoportok közötti versengés az invenciók gyakoriságának, az emberi kreativitásnak sohasem látott felfokozódásában nyilvánul meg (Csányi, 1991). Az utolsó ötven év technikai haladása ezt egyértelműen alátámasztja. Az invenciók számának elképesztő növekedése gyakorlatilag zérusra szűkítette a jósolható jövő időhorizontját. A Berliini fal leomlása előtt egy héttel senki sem volt képes megjósolni a bekövetkező eseményeket. A személyi számítógép piacra kerülése idején senki sem volt képes megjósolni a világháló létrejöttét, pedig igencsak rövid idő alatt kialakult. A humán genom projekt sikere, a génmanipuláció lehetősége, a nanotechnológiák bevezetése jósolhatatlan jövőt sejtet.

A jövő konkrét történéseit ugyan képtelenek vagyunk megjósolni, de tisztán tudományos szempontból vizsgálva bizonyos lehetőségek, szélsőértékek predikciója lehetséges. Minden jövőbeli társadalmi történésnek az alapja az ember fajspecifikus rendszerszervező képessége. Ez az adottság mindenképpen

döntő alakítója lesz a jövő társadalmának. A rendszerszervező képesség, a maga természetesnek tekinthető közegében a csoportársadalmat hozta létre és ahhoz optimalizálódott. Nem állítható, hogy ez az egyetlen optimális társadalmi formáció, hogy ugyanennek a képességnek az aktív megnyilvánulása nem eredményezhet más, eddig elképzelhetetlennek tűnő, mégis stabilis társadalmi formációkat.

Az egyik ilyen lehetőség, egy többé kevésbé homogén globális társadalom kialakulás történelmileg rövid idő, ötven-száz év alatt. Ennek a társadalomnak komponensei ugyanazok mint a csoporttársadalomé, azzal a különbséggel, hogy az emberi individumok helyébe az egyszemélyes csoportindividumok lépnek. Ugyanúgy kialakul a közös kultúra a maga korlátainak rendszerével, erre utal máris az emberi jogoknak, a környezetvédelemnek mint az első globális értékeknek a feltűnése. Nagy kérdés, hogy hogyan lehet egy globális kultúrában a szocializáció folyamatát egységessé tenni. Elérhető-e, hogy a globális értékeket univerzálisan, de lokális, személyes szinten is elfogadják. Az internet, a globális média kialakulása talán azt jelzi, hogy ez lehetséges. Nyitott kérdés, hogy ha ez a változat következik be, akkor hogyan lehet elkerülni a globális konformitás veszélyeit.

Egy másik scenárió lehet az, a biológiában jól ismert rendszertechnikai jelenség, hogy a magasabb szerveződési szintek megjelenése megváltoztatja ugyan az alsóbb szintek komponenseit a legfelső szint struktúráinak érdekében, de azok mégis megmaradnak az alsóbb szintek korábbi kapcsolatrendszerében. Vagyis elképezhető egy olyan fejlődési variáns is, amely a korábban megszokott társadalmi formációk, például a kulturálisan definiált nemzeti, nyelvi közösségek, vallások, esetleg multinacionális vállalati struktúrák, vagy valamilyen új típusú közösségek formájában olyan közbeeső szintet hoz létre, amelyen belül a kötődés, a kultúra kialakításának természetes formái nagyobb szerepet kapnak és csak ezeken keresztül, ezekből jön létre a globális társadalom.

Akármelyik változat mentén alakulnak a globalizációs folyamatok, a jövő legfőbb jellemzője a folyamatos társkeresés, az értékek kialakítása és megőrzése, az élhető életre alkalmas csoportok újraalakítása lesz.

Irodalom

Boehm, C. 1997. Impact of the human egalitarian syndrome on darwinian

selection mechanics. *Am. Nat.* **150**(suppl.), 100-134

Carneiro, R.L. 1967. On the relationship between size of the population and complexity of social organization. *Southwestern Journal of Anthropology*, **23**, 234-243

Csányi, V. 1991. Social creativity. *World Future* **31**, 3-31

Csányi, V. 1999. *Az emberi természet: Humánológia*. Vince Kiadó, Budapest

Eibl-Eibesfeldt, I. 1982. Warfare, man's indoctrinability and group selection *Z.Tierpsychol.* **60**, 177-198

Mumford, L. 1976. *The myth of the machine*. Harcourt, Brace, Jovanovich, New York

Pfeiffer, J. E. 1982. *The creative explosion*. Cornell University Press, New York

Sober, E. and Wilson, D.S. 1998. *Unto others*. Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass.